

## KORIŠTENJE FONDOVA GAZI HUSREVBEGOVE BIBLIOTEKE

Šejh Sejfudin Kemura je prvi kod nas počeo koristiti arhivske materijale za svoje štampane radove, a koji se danas nalaze i čuvaju u Gazi Husrevbegovoj biblioteci. Pri obradi sarajevskih džamija (objavljivao u Glasniku Zemaljskog muzeja 1908.—1911.), zatim Prvog srpskog ustanka (1916.), onda u radovima Turski dokumenti za povijest bosanskih katolika (Glasnik ZM, 1909.), Stara hrišćanska crkva u Sarajevu (Glasnik ZM, 1911.) te još nekim, Kemura se obilno služio turskim dokumentima iz protokola sarajevskog šeriatskog suda (sidžili), koji su se u to vrijeme nalazili u biblioteci Osman Šehdi efendije, a kasnije preneseni u Gazi Husrevbegovu, kada je zgrada Šehdijine biblioteke porušena i na njenom mjestu podignuta zgrada, u kojoj se danas nalazi ova biblioteka.

Profesor Hamdija Kreševljaković je bio jedan među prvima koji je sistematski pregledao sarajevske sidžile, a kasnije i Kroniku M. E. Kadića, kada je došla u biblioteku. Također je pregledao i zbirku turskih dokumenata, koju ova biblioteka posjeduje. Svu tu brojnu arhivsku građu on je koristio u svojim historijskim radovima, naročito onim, koji obrađuju sarajevsku prošlost. Kreševljaković je i sam znao toliko turski, da je mogao čitati ove dokumente. Međutim usljed slabog vida, to ga je

zamaralo, pa su mu u tome poslu često i drugi pomagali. Kada mu je 1927. godine štampana **Sarajevska čaršija, njeni esnafi i obrti za osmanlijske uprave** (Narodna starina, knjiga 14), Kreševljaković se u jednoj bilješci zahvaljuje tadašnjim bibliotekarima ove biblioteke A. Muvekitu-Husejnoviću i H. M. Muharemagiću, koji su mu pomagali pri čitanju i pregledanju sidžila.

Na jednom drugom mjestu (Spomenica Gazi Husrevbegove četiristogodišnjice, Sarajevo, 1932., str. 3) Kreševljaković se zahvaljuje M. E. Dizdaru i H. Dž. Hadžijahiću, koji su me »... pri proučavanju brojnih isprava zdušno pomagali, kao i svima koji su mi pri radu izlazili u susret. Mene je u ovome poslu osobito zadužio Hadžijahić, jer je u ovu svrhu sa mnom prelistao 83 knjige sidžila...«. U Predgovoru knjige **Esnafi i obrti u starom Sarajevu** Kreševljaković se, između ostalog, zahvaljuje i Mehmedu Mujezinoviću »... koji me je zdušno pomagao pri prikupljanju arhivske građe iz sidžila Gazi Husrevbegove biblioteke.«

Koliko se Kreševljaković u svojem znanstvenom radu koristio sarajevskim sidžilima, Kronikom M. E. Kadića i drugom arhivskom građom ove biblioteke, dovoljno je prelistati njegove radove **Esnafi i**

obrte u starom Sarajevu (Sarajevo, 1958.), **Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu** (Sarajevo, 1939.), **Banje u Bosni i Hercegovini 1462.—1916.** (Sarajevo, 1952.), **Kazandžijski obrt u Bosni i Hercegovini** (Glasnik ZM, 1951.), **Cizmedžijski obrt i staro gradska obuća u Bosni i Hercegovini** (Radovi Naučnog društva BiH, III/1955). **Saracki obrt u Bosni i Hercegovini** (Radovi Naučnog društva BiH, VIII/1958 i IX/1959), **Dženetići — Prilog izučavanju feudalizma u Bosni i Hercegovini** (Radovi Naučnog društva BiH, II/1954) i mnoge druge. U svakom od ovih radova dobar dio bilježaka je, gdje se autor poziva na materijale, koji se nalaze u ovoj biblioteci.

»Neposredni povod prikupljanju građe za povijest naših gradova pod turskom upravom bio je moj pronalazak popisa oružja, municije i hrane u 67 bosanskih gradova, sastavljenog 1833 (Sarajevski sidžil br. 73, str. 58—61 u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu), čiji nam podaci osvjetljavaju jednu potpuno tamnu stranicu prošlosti naših gradova«. Tako Kreševljaković piše u predgovoru svoje radnje **Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. II, 1952., str. 115—184). U radu je donesen popis u cijelosti i on čini glavni dio radnje. Na isti način je nastao i jedan drugi Kreševljakovićev rad **Čefilema sarajevskih kršćana iz 1788. godine** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. III-IV, 1953., str. 195—214). Prikupljajući građu za već spomenuti rad o prošlosti bosanskih gradova pod turskom upravom, Kreševljaković je naišao u sidžilu broj 27, str. 154—159, na ovu čefilemu, koja je dotle umakla i njemu i Skariću.

Osman Asaf Sokolović pronašao je u ovoj biblioteci jedan rukopis o zanatima u doba Abasovića (Ni-

hajetur-rutbe fi talabil hisbe od Abdulaha Šezerije-Šafije). Kao interesantnu i važnu, Sokolović je dao prepisati je i prevesti i onda objaviti pod naslovom **Jedan rijedak arapski rukopis o zanatima** (Novi Behar, IV/1930-31, br. 18-19, str. 276—278; br. 20, str. 299—300). Sokolović je pregledao i sve sarajevske sidžile u ovoj biblioteci. Kao rezultat toga su njegovi radovi **Nekoliko zanimljivih bilježaka iz sarajevskog sudskog protokola od godine 964/5 po Hidžretu** (Osvit, III/1944, br. 102, str. 4-5) i **Još nekoliko zanimljivih bilježaka iz sarajevskog sudskog protokola od godine 964/5 po Hidžretu** (Osvit, III/1944, br. 104, str. 5), **Muslimani u okolini Sarajeva — Pabirci iz jednog sidžila sarajevskog suda sredinom XVI stoljeća** (El-Hidaje, VII/1943-44, br. 11-12, str. 366—368, VIII/1944-45, br. 1, str. 18—20, br. 6, str. 216—220, br. 7-8, str. 273—280). Rad je ostao nedovršen, jer je El-Hidaje prestala u aprilu 1945. godine izlaziti.

H. Mehmed Handžić je preveo dva djela Hasana Kafije Prušćaka na srpskohrvatski jezik: **Nizamul ulema' ila Hatemil enbija'** — Niz učenjaka do posljednjeg Božljeg poslanika (Novi Behar, VIII/1934-35, br. 17-18, str. 297—300, br. 19, str. 328—330, br. 20-23, str. 368—375, br. 24, str. 396—399) i **Rajske bašče o temeljiva vjerovanja** — Revdatul džennat fi usulil itakadat (Gajret, kalendar za godinu 1940, str. 34—63). **Niz učenjaka...** je Handžić preveo iz rukopisa, koji je sam 1926. godine prepisao u Gazi Husrevbegovoj biblioteci iz jednog tamošnjeg rukopisnog primjerka. Kod prevođenja **Rajskih bašči..** Handžić se pored jednog štampanog izdanja služao i jednim rukopisom iz ove biblioteke kao i sa dva rukopisna komentara ovog djela od samog Kafije, a koji se također nalaze u biblioteci.

Pri prevođenju **Miradžijje** Sabita Užičanina H. M. Handžić (Glasnik IVZ, VIII/1940, br. 7, str. 266—271, br. 8, str. 289—297, br. 9, str. 317—329, br. 10, str. 366—375, br. 11, str. 451—458) H. M. Handžić je koristio 6 primjeraka ovoga djela. Između njih su dva rukopisna primjerka, koji se nalaze u fondovima ove biblioteke. Handžić se poslužio fondovima biblioteke i kad je pisao svoj rad **Sarajevo u turskoj pjesmi** (Glasnik IVZ, XI/1943, br. 7, str. 161—174, br. 8-9, str. 193—206, br. 10 str. 235—250, br. 11-12, str. 269—281). Dvije anonimne pjesme o katastrofi Sarajeva 1697. godine, kada ga je Eugen Savojski popalio, Handžić je uzeo iz Kadićeve Kronike. Rešid efendijinu pjesmu o katastrofi Sarajeva je Handžić također našao u Kadića. Hasbijinu pjesmu o Sarajevu Handžić je našao u ostavštini Ešref ef. Uzunića, koja se nalazila u Gazi Husrevbegovoj biblioteci. Zuhdijinu pjesmu kao i pjesmu nekog anonimnog derviša o Sarajevu Handžić je takođe našao u Kadića.

Arhivalnu građu iz ove biblioteke koristio je i Vladislav Skarić, naročito pri obradi svojih djela **Srpski pravoslavni narod i crkva u Sarajevu u 17. i 18. vijeku** (Sarajevo, 1926) i **Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije** (Sarajevo, 1937.).

Derviš M. Korkut je 1942. godine obradio i štampao (Glasnik ZM, LIV/1942, str. 371—408) rječnik Muhameda Hevaije Uskufije **Makbuli'aryf** (Potur-Šahidija). Prilikom rada Korkut je konzultirao i dva rukopisna primjerka Potur-Šahidije, koji se nalaze u Gazi Husrevbegovoj biblioteci. Godine 1970. Muzej grada Sarajeva je izdao **Popis uzajamnog jamčenja stanovništva u Sarajevu iz 1841. godine**. Popis... (Čefilema) je sastavio Mula Muhamed Mestvica, a s turskog preveo

i za štampu priredio Derviš M. Korkut na temelju autografa, koji se nalazi u ovoj biblioteci. To je I knjiga ove Čefileme. Ne znamo u kakvom je stadiju ostala II knjiga Popisa... i je li je Korkut za svoga života dovršio.

U Novom Beharu (godina XVI/1944, brojevi 2-15) izlazio je prevod djela **Ustanak srpske raje, njegovo ugušenje i izbavljanje grada Biograda**. Djelo je na turskom jeziku napisao Salih Sidki Mahmudkadić, a na srpskohrvatski ga je preveo Fehim Spaho iz primjerka, što ga je prepisao Muhamed Enveri Kadić i koji se nalazio u njegovoj biblioteci (sada u Gazi Husrevbegovoj). — Na prevodu ovog Mahmudkadićeva djela radio je i Mehmed Remzi Delić. Je li on dovršio svoj prevod i gdje se rukopis toga rada nalazi, nije nam poznato. I Delić je svoj prevod radio na temelju ovoga Kadićeva prepisa.

Hazim Šabanović je bio počeo obrađivati najstarije vakufname kod nas. Od toga je objavio tri, i to: Vakufnamu Isa-bega Ishakovića za njegove zadužbine u Sarajevu, Vakufnamu bosanskog sandžak-bega Ajas-bega sina Abdulhajjeva za njegove zadužbine u Sarajevu i Visokom, te Vakufnamu Mustaj-bega Skenderpašića za njegove zadužbine u Sarajevu. Prvu i drugu vakufnamu je Šabanović objavio u Prilozima za orijentalnu filologiju, knjiga II/1951, str. 5—38, a i treću na sitom mjestu, knjiga III-IV/1952-53, str. 403—413. Vakufname su objavljene pod naslovom **Najstarije vakufname u Bosni**. Sve su rađene prema ovjerenim prepisima iz sidžila sarajevskog šeriatskog suda i prepisima u Kadića Kronici.

Za potrebe bivšeg Istorijskog instituta pri Pravnom fakultetu u Sarajevu Šabanović je preveo i ekscerptirao sarajevski sidžil iz godina 963—965. po Hidžretu (1555.—1558.). Na temelju ovoga ekscerpta

nastali su radovi: **Sarajevski sidžil iz godine 1555—1558** Dra Branislava Nedeljkovića (Arhiv za pravne i društvene nauke, 10/1954, br. 2 i br. 3-4), **Neki slučajevi razvoda braka zabilježeni u sidžilu iz 1556-57 godine** (Istorijsko-pravni zbornik, II/1950, br. 3-4 str. 214-222) i **O slučajevima ropstva zabilježeno u sudskom protokolu sarajevskog kadije iz godine 1556—57** (Glasnik VIS-a, III/1952, br. 8-12, str. 241—255), oba iz pera Dra Alije Silajdžića. Šabanović se i inače mnogo služio materijalima iz ove biblioteke u brojnim svojim znanstvenim radovima.

**Biografiju Mustafe Ejubovića (Sejh Jujo)** od Ibrahima Opijača preveo je Muhamed A. Mujić (Glasnik VIS-a, VII/1956, br. 1-3, str. 1—22) prema Kadićevoj prepisu ove biografije u njegovoj Kronici sv. V, str. 147—157). Mujić se isto tako poslužio materijalima sidžila i Kadićeve Kronike u svojim radovima: **Položaj cigana u jugoslovenskim zemljama pod osmanskom vlašću** (Prilozi za orijentalnu filologiju, III-IV/1952—53, str. 137—193) i manje u radu **Prilog proučavanju uživanja alkoholnih pića u Bosni i Hercegovini pod osmanskom vlašću** (Prilozi za orijentalnu filologiju, V/1954—55, str. 287—298).

U opsežnoj radnji **Džizja ili harač** (Prilozi za orijentalnu filologiju, III-IV/1952—53, str. 55—135 i V/1954—55, str. 43—102) autor prof. Hamid Hadžibegić je pored arhivskog materijala iz Orijentalnog instituta i Drž. arhiva Makedonije, te nekih drugih arhiva, koristio se i sidžilima sarajevskog šeriatskog suda i Kronikom M. E. Kadića. U mnogo manjoj mjeri se Hadžibegić služio materijalima Gazi Husrevbegove biblioteke, kad je obrađivao **Porez na sitnu stoku i korišćenje ispaše** (Prilozi za orijentalnu filologiju, VIII-IX/1958—59, str. 63—109).

Dr. Šaćir Sikirić je svoju studiju **Divan Mehmed Rašida** (Prilozi za orijentalnu filologiju, VI-VII/1956—57, str. 55—76) obradio na temelju jednog rukopisnog primjerka Gazi Husrevbegove biblioteke, čija prva polovina sadrži pjesme pjesnika iz Sarajeva Mehmeda Rašida. Pri pisanju ove studije Sikirić se služio i Kronikom M. E. Kadića.

Omer Mušić je za podlogu svoje radnje **En-Nemliyye fi izhari-l-qawaidi s-sarfiyye we n-nahwiyye** uzeo primjerak ovog djela našeg pisca Abdul Kemala Travničanina, koji je u Gazi Husrevbegovu biblioteku dospio sa ostalim rukopisima iz Fejzije medrese u Travniku. Još dva primjerka ovog djela nalaze se u Orijentalnom institutu. Ali kako primjerak iz Fejzije medrese ima najmanje grešaka i kako je po svoj prilici najstariji među postojećim i za koga Mušić smatra, da bi mogao biti piščev autograf, to je uzeo njega za podlogu, a objavio ga je u Prilozima za orijentalnu filologiju, VI-VII/1956—57, str. 39—54. U svome radu **Ibrahim Opijač Mostarac** (Ibrahim b. Hadži Ismail el Mostari) Mušić se poslužio brojnim rukopisnim primjercima djela Opijačevih, koji se nalaze u Gazi Husrevbegovoj biblioteci. I ovaj rad je izašao u Prilozima za orijentalnu filologiju, X-XI/1960—61, str. 31—53. Mušić je i rad **Anonimni pjesnik Sarajlija o stanju u Bosni 1057/1647. godine** (Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga I/1963, str. 349—355) izradio na temelju podataka do kojih je došao u Kronici M. E. Kadića, knj. IV, str. 119.

Makbuli-arif Muhameda Hevajje Uskufije doživio je još jednu stručnu obradu, pored već spomenute D. M. Korkuta. Prof. Alija Name-tak je napisao opširnu i od stručne kritike visoko ocijenjenu radnju pod naslovom **Rukopisni tursko-hrvatskosrpski rječnici**. (Građa za po-

vijest književnosti hrvatske, knjiga 29, 1968., str. 231—380). Pri obradi Makbuli-arifa, Nametak se služio i sa sva tri rukopisa ovog rječnika, koji se nalaze u Gazi Husrevbegovoj biblioteci.

**Ljetopis (1746—1804)** Mula Mustafe Ševki Bašeskije (Sarajevo 1968. str. 488) preveo je Mehmed Mujezinović iz piščeva autografa, koji se nalazi u ovoj biblioteci. Prevodilac je pratio prevod brojnim bilješkama (oko 800) od kojih preko dvije trećine su na temelju podataka iz sarajevskih sidžila. Mujezinović je i u drugim svojim radovima koristio (i koristi) sarajevske sidžile i Kroniku M. E. Kadića. To se u prvom redu odnosi na mnoge natpise, kojih je nestalo, a u Kadića su zabilježeni (npr. radovi **Turski natpisi u Sarajevu iz XVI vijeka**. Prilozi za orijentalnu filologiju, II/1951, str. 95—114; **Turski natpisi XVI vijeka u Bosni i Hercegovini**. Prilozi za orijentalnu filologiju, VIII-IX/1958—59; **Turski natpisi iz XVII vijeka u nekoliko mjesta Bosne i Hercegovine**. Prilozi za orijentalnu filologiju, XII-XIII/1962—63, str. 175—208). I o Kadiću kao epigrafičaru, Mujezinović je napisao poseban rad (Glasnik VIS-a, X 1959, br. 4-6, str. 175—176; XI/1960, br. 1-3, str. 12—19, br. 7-9, str. 316—326, br. 10-12, str. 466—481). U njemu je također korištena Kronika M. E. Kadića.

Alija Bejtović je također uveliko koristio materijale Gazi Husrevbegove biblioteke u brojnim svojim radovima. Počev od **Elči Hadži Ibrahim-pašina vakufa u Travniku** (El-Hidaje, V/1941—42, br. 7, 8-10 i 11-12), pa **Sarajevsko roblje u XVI stoljeću** (Osvit, I/1942, br. 13, str. 2-3 i br. 14, str. 2-3); **Popis konaka u Sarajevu** (Osvit II/1943, br. 58, str. 13); **O jednom sidžilu iz 1763.—1770. godine** (Osvit, II/1943, br.

90, str. 4-5); **Iz prošlosti Mevluda u Bosni i Hercegovini** (El-Hidaje, VI/1942—43, br. 6-8, str. 205—213); **Pačadži Hadži Nesuhova džamija i mahala u Sarajevu** (El-Hidaje, VI/1942—43, br. 10-11, str. 317—322); **Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. III-IV/1953, str. 229—297); **Bosanski namjesnik Hadži Mehmed paša Kuvavica i njegove zadužbine u Bosni i Hercegovini** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. VI-VII/1956—57, str. 77—114), Bejtović je pored ostalog koristio sidžile sarajevskog šeriatskog suda kao i Kroniku M. E. Kadića.

Materijalima iz Kadićeve Kronicke poslužio se i Adem Handžić kada je pisao svoju radnju **Bosanski namjesnik Hekim-Oglu Ali-paša** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. V/1954—55, str. 135—180).

**Popis čifluka u rogatičkom kadiluku iz 1835. godine** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. XIV-XV/1964 — 65, str. 189 — 271) je Avdo Sućeska izradio na temelju dokumenta zabilježenog u sidžilu sarajevskog šeriatskog suda iz spomenute godine. I u drugim svojim radovima Sućeska se mnogo služi materijalima iz sidžila sarajevskog šeriatskog suda i Kronikom M. E. Kadića, npr. **Ajani — Prilog izučavanju lokalne vlasti u našim zemljama za vrijeme Turaka**. Sarajevo. 1965.; **Malikana — doživotni zakup državnih dobara u Osmanskoj državi** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. VIII-IX/1958—59, str. 111—142); **Mjesto muteselima u lokalnoj upravi do Tanzimata** (Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, VII/1959, str. 295—315); **Promjene u sistemu izvanrednog opozivanja u Turskoj u XVII vijeku i pojava tekalif-šakaka** (Prilozi za orijentalnu filologiju, sv. X-XI/1960—61, str. 75—112); **Taksit — Prilog izučavanja dažbinskog sistema u našim zemljama**

pod turskom vlašću) Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, VIII/1960, str. 339—360); **Specifičnosti državno-pravnog položaja Bosne pod Turcima** (Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, X/1962, str. 317—361 i XII/1964, str. 99—114); **Vilajetski ajani** (Godišnjak Društva istoričara BiH, XIII/1962, str. 167—198); **O nastanku čifluka u našim zemljama** (Godišnjak Društva istoričara BiH, XVI/1965, str. 37—57); **Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću** (Godišnjak Društva

istoričara BiH, XVII/1966—67, str. 163—207).

Niti su ovim iscrpljeni svi radovi navedenih autora, niti su spomenuti svi, koji su koristili materijale Gazi Husrevbegove biblioteke. I mnogi su drugi (Derviš Buturović, Muhamed Hadžijahić, Seid Traljić) koristili i koriste bogate fondove ove naše kulturne institucije u svojim znanstvenim radovima.

M. TRALJIĆ

### PRILOG BIBLIOGRAFIJI O GAZI HUSREVBEGOVOJ BIBLIOTECI

Gazi Husrevbegova biblioteka je svratila na sebe pažnju kulturne javnosti naše još početkom ovoga stoljeća. Ne samo da su se počeli koristiti njeni knjižni fondovi od strane historičara i kulturnih poslenika, nego se i o njoj, kao kulturnoj ustanovi, počelo pisati i ukazivati na blago, koje ona čuva i posjeduje. Dr. Ciro Truhelka je prvi pisao kod nas o ovoj biblioteci kao kulturnoj ustanovi. Od njega do danas o Gazi Husrevbegovoj biblioteci napisano je mnogo članaka i osvrti, kraćih i dužih. Ima tu novinskih reportaža do studioznih napisa. Radi potpunije informacije donosimo popis tih radova:

Aličić, Ahmed: Za Glasnik Gazi Husrevbegove knjižnice. — Osvit. I/1942, br. 23, str. 2-3.

Bejtić, Alija: Gazi Husrevbegova knjižnica i njen značaj za našu povijest. — Osvit. II/1943, br. 91, str. 6.

D. H.: Gazi Husrevbegova knjižnica. Povodom vijesti da vakuf namjerava postaviti tu ustanovu na nove temelje. — Jugoslavenski list. XIII/1930, br. 81, str. 5.

Dobrača, Kasim: Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu i neki njeni važniji orijentalni rukopisi. — Glasnik VIS-a. XII/1961, br. 4-6, str. 144—149.

Dobrača, Kasim: Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu. — Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa. Knjiga I. Sarajevo. 1963. Str. XIII-XVI.

E. N.: Gazi Husrevbegova knjižnica kao kulturna ustanova. — Muslimanska svijest. I/1936, br. 13, str. 6.

Gazi Husrevbegova knjižnica. Bogato vrelo historije Bosne i Balkana. Kur-an Sokolovića. Biseri orijentalne ornamentike. Mozaik. Egzotična zemljopisna karta. — Večernje novosti. III/1924, br. 157, str. 3.

Kadić, Rešad: Povijesne i umjetničke dragocjenosti Gazi Husrevbegove knjižnice, stare preko 400 godina. — Sarajevski novi list. I/1941, br. 396, str. 5.

Kulenović, Hakija: Ukrasi i minijature u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu. — Glasnik VIS-a. II/1951, br. 4-6, str. 168—172.